

Föstudaginn 17. maí 1996.

Nr. 54/1995.

Jarþrúður Þórhallsdóttir

(Viðar Már Matthíasson hrl.)

gegn

Lánasjóði íslenskra námsmanna

(Gestur Jónsson hrl.)

Skuldabréf. Lögskýring.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Markús Sigurbjörnsson og Arnljótur Björnsson og Sigurður Líndal, settur hæstaréttardómari.

Áfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar með stefnu 17. febrúar 1995 og krefst sýknu af öllu kröfum stefnda. Auk þess krefst áfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti. Fyrir Hæstarétti var af hálfu áfrýjanda tekið fram, að í kröfu þessari fælist nánar tiltekið, að hafnað yrði kröfu stefnda um gjaldfellingu hins umdeilda skuldabréfs og greiðslu þeirrar fjárhæðar, sem áfrýjandi teldi sig hafa ofgreitt stefnda á fyrri stigum.

Stefndi krefst staðfestingar héraðsdóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

I.

Lánasjóður íslenskra námsmanna var settur á stofn með lögum nr. 52/1961. Samkvæmt 5. gr. þeirra laga voru kjör á lánum sjóðsins í meginatriðum þau, að lántakandi greiddi enga vexti á námstíma, en að liðnum þremur árum frá námslokum skyldi lán endurgreitt með 3,5% ársvöxtum á allt að 15 árum. Fyrrgreind lög voru felld úr gildi með lögum nr. 7/1967 um námslán og námsstyrki. Samkvæmt 5. gr. þeirra laga skyldi endurgreiða lán með jöfnum ársgreiðslum á allt að 15 árum með 5% ársvöxtum, og skyldu vextir reiknaðir fyrst frá námslokum. Árlegur gjalddagi eftir lögunum frá 1961 og 1967 var aðeins einn. Um námslán, sem eiginmaður áfrýjanda tók á árunum 1970 til 1975, fór eftir lögum nr. 7/1967.

Með lögum nr. 57/1976 um námslán og námsstyrki var tekið upp það nýmæli, að námslán voru verðtryggð, en vaxtalaus. Jafnframt

var öðrum endurgreiðslukjörum breytt verulega, meðal annars var lánstími lengdur í 20 ár. Í 8. gr. laganna var mælt fyrir um tvo gjalddaga á ári, annars vegar gjalddaga afborgunar, sem er ekki háð tekjum lántakanda, sbr. 1. mgr. 8. gr., og hins vegar gjalddaga svonefndrar aukaafborgunar, sem tengd er tekjum, sbr. 2. mgr. 8. gr. Þá sagði meðal annars eftirfarandi í 3. mgr. 8. gr.: „Við útreikning aukaafborgana skal miðað við vergar tekjur hjóna samanlagðar. Séu hjón bæði lántakar, skulu þau greiða árlega hálfa endurgreiðslu skv. 1. mgr. af láni hvort um sig. Aukaafborgun skv. 2. mgr. skal að hálfu heimt til greiðslu lána hvors þeirra.“

Með lögum nr. 72/1982 um námslán og námsstyrki, sem leystu lög nr. 57/1976 af hólmi, var endurgreiðslukjörum enn breytt og greiðslubyrði lántakanda létt til muna; meðal annars var lánstími lengdur í 40 ár. Fyrirnefnd regla um skiptingu afborgana til helminga milli hjóna var hins vegar felld úr gildi, og hefur hún ekki verið í lögum síðan. Um námslán, sem eiginmaður áfrýjanda tók á árunum 1984 til 1986, fór eftir reglum laga nr. 72/1982.

II.

Í máli þessu er deilt um, hvernig skýra beri 3. mgr. 8. gr. laga nr. 57/1976. Heldur áfrýjandi því fram, að af ákvæði þessu leiði, að lækka beri endurgreiðslur hennar um helming, vegna þess að eiginmaður hennar hafi á tveimur áðurgreindum tímabilum tekið námslán og því verið lántaki í merkingu laganna. Stefndi telur hins vegar, að lagaákvæðið eigi því aðeins við, að bæði hjón séu að endurgreiða lán, sem þau hafi fengið samkvæmt þessum lögum.

Í 3. mgr. 8. gr. kemur skýrt og greinilega fram, að gert er ráð fyrir, að hinar tvær árlegu afborganir skiptist á milli hjóna, eða með öðrum orðum, að hvort þeirra um sig skuli greiða tvær afborganir á ári. Styður það þann skilning, að ákvæði 3. mgr. eigi ekki við um þá, sem tóku lán eftir eldri lögum, þar sem árleg afborgun var aðeins ein.

Það rennir einnig stoðum undir þennan skýringarkost, að eldra lán lántakanda hefur ekki áhrif á endurgreiðslu hans samkvæmt reglum laga nr. 57/1976.

Umdeild regla í 3. mgr. 8. gr. laga nr. 57/1976 um helmingaskipti

afborgana á sér ekki hliðstæðu í yngri lögum um námslán og námsstyrki. Í lögum, sem síðar voru sett, eru tekjutengdar afborganir miðaðar við tekjur hvors hjóna um sig, en ekki samanlagðar tekjur þeirra beggja. Hefur áfrýjandi ekki sýnt fram á, að í framkvæmd sé unnt að laga endurgreiðslur lána eftir gerólíkum reglum annarra laga að reglum 3. mgr. 8. gr. laga nr. 57/1976.

Eins og fyrr segir, var sérreglan í 3. mgr. 8. gr. um útreikning aukaafborgana og helmingaskipti afborgana hjóna afnumin með lögum nr. 72/1982. Verður að fallast á með stefnda, að sérregla þessi hafi verið tímabundin og ívilnandi undantekningarregla, sem skýra beri þröngt.

Með þessum athugasemdum og að öðru leyti með skírskotun til forsendna héraðsdóms verður að telja, að umrætt lagaákvæði um helmingslækkun endurgreiðslu afborgana eigi ekki við í öðrum tilvikum en þeim, þar sem bæði hjón eru lántakendur eftir lögum nr. 57/1976.

Ber því að taka til greina kröfur stefnda um greiðslu höfuðstóls og dráttarvaxta með þeim hætti, sem greinir í dómsorði.

Eftir atvikum þykir rétt, að málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti falli niður.

D ó m s o r ð :

Áfrýjandi, Jarþrúður Þórhallsdóttir, greiði stefnda, Lána-sjóði íslenskra námsmanna, 970.575,50 krónur ásamt dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 eins og hér greinir: af 3.302,50 krónum frá 1. nóvember 1989 til 1. júlí 1990, af 8.831,50 krónum frá þeim degi til 1. nóvember 1990, af 28.658,50 krónum frá þeim degi til 1. júlí 1991, af 66.718,50 krónum frá þeim degi til 1. nóvember 1991, af 84.807,50 krónum frá þeim degi til 1. júlí 1992, af 124.769,50 krónum frá þeim degi til 1. nóvember 1992, af 145.688,50 krónum frá þeim degi til 2. júní 1993 og af 970.575,50 krónum frá þeim degi til greiðsludags.

Málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti fellur niður.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 10. nóvember 1994.

Mál þetta, sem dómtekið var 21. október sl., er höfðað með stefnu 14. júní 1993 af Lánasjóði íslenskra námsmanna, Laugavegi 77, Reykjavík, gegn Jarþrúði Þórhallsdóttur, Granaskjóli 15, Reykjavík.

Dómkröfur.

Dómkröfur stefnanda eru þær, að stefnda verði dæmd til þess að greiða stefnanda 1.035.888 kr. með [nánar tilgreindum vöxtum].

Þá krefst stefnandi málskostnaðar úr hendi stefndu að mati dómsins, þ. m. t. kostnaður stefnanda af virðisaukaskatti, allt að frádregnum 65.312,50 krónum.

— — —

Dómkröfur stefndu eru þær, að hún verði sýknuð af öllum kröfum stefnanda og stefnandi verði dæmdur til þess að greiða stefndu málskostnað samkvæmt málskostnaðarreikningi.

Málsástæður og lagarök.

Kröfur sínar reisir stefnandi á stimpilfrjálsu skuldabréfi vegna endurnýjunar námslána, upphaflega að fjárhæð 92.054 kr., út gefnu af stefndu til stefnanda í Reykjavík 29. september 1981. Skuldabréfið er verðtryggt miðað við vísitölu framfærslukostnaðar, og er grunnvísitala bréfsins 3559 stig. Afborganir af láninu skyldu vera tvær á ári, a. v. föst afborgun í júlí og h. v. aukaafborgun í nóvember, sem skyldi miðast við ákveðinn hundraðshluta, 1%, af vergum tekjum lántaka og maka til skatts umfram viðmiðunartekjur miðað við fjölskyldustærð.

Endurgreiðsla lánsins hófst 1. júlí 1983, og hafa afborganir áranna 1983 til og með 1986 verið greiddar. Stefnandi kveður hins vegar afborganir 1. júlí 1989, að fjárhæð 30.442 kr., 1. nóvember 1989, 7.731 kr., 1. júlí 1990, 35.971 kr., 1. nóvember 1990, 19.827 kr., 1. júlí 1991, 38.060 kr., 1. nóvember 1991, 18.089 kr., 1. júlí 1992, 39.962 kr., og 1. nóvember 1992, 20.919 kr., ekki hafa fengist greiddar fyrir innheimtubyrjun. Óverðtryggðar eftirstöðvar höfuðstóls 2. júní 1993 hafi numið 55.928 kr. Framfærsluvísitala 1. júní 1993 hafi verið 52492 stig, og uppfærðar eftirstöðvar höfuðstóls miðað við breytingar á grunnvísitölu skuldabréfsins hafi því numið 824.887 krónum þann sama dag. Vegna vanskilanna hafi eftirstöðvar verið gjaldfelldar 2. júní 1993 samkvæmt heimild í skuldabréfinu. Skuldin hafi verið vaxtalaus.

Eftir að lögfræðilegar innheimtuaðgerðir hófust, greiddi stefnda sex innborgarnir á skuldina, og kveður stefnandi innborgunum varið með eftirfarandi hætti: innborgun 19. september 1989, 45.356 kr., 19. júlí 1990, 39.095,50 kr., og hluta innborgunar 19. mars 1991, 3.208,50 kr., var varið til greiðslu afborgana pr. 1. júlí 1987 til og með 1. nóvember 1988, að fjárhæð 55.964 kr.,

áfallna dráttarvexti frá gjalddögum þeirra til 1. júlí 1989, samtals að fjárhæð 31.696 kr., en eftirstöðvar innborgunar pr. 19. mars 1991, að fjárhæð 6.791,50 kr., var varið til lækkunar á innheimtuþóknun. Innborganir pr. 20. nóvember 1991, að fjárhæð 28.080 kr., pr. 21. júlí 1992, 19.981 kr., og pr. 17. nóvember 1992, 10.460 kr., fóru til lækkunar á kostnaði vegna innheimtu málsins. Tekið hefur verið tillit til þessara innborgana í kröfugerð.

Stefnufjárhæð sundurliðast þannig:

afborgun pr. 1. júlí 1989	kr.	30.442
afborgun pr. 1. nóvember 1989	kr.	7.731
afborgun pr. 1. júlí 1990	kr.	35.971
afborgun 1. nóvember 1990	kr.	19.827
afborgun 1. júlí 1991	kr.	38.060
afborgun 1. nóvember 1991	kr.	18.089
afborgun 1. júlí 1992	kr.	39.962
afborgun 1. nóvember 1992	kr.	20.919
gjaldfelldar eftirstöðvar pr. 2. júní 1993	kr.	824.887
Stefnufjárhæð samtals	kr.	<u>1.035.888</u>

Dráttarvextir eru reiknaðir af gjaldföllnum afborgunum frá gjaldfellingardegi til greiðsludags.

Stefnandi rekur mál þetta skv. 17. kafla laga nr. 91/1991, sbr. 169. gr. sömu laga.

Stefnda reisir kröfur sínar í málinu á eftirfarandi rökum:

Stefnda hafi tekið lán hjá stefnanda frá 1975 til 1981, og á hinu síðar-nefnda ári hafi námslán hennar verið sameinuð, sbr. dskj. nr. 2, í eitt lán. Hafi þá verið gefið út skuldabréf 29. september 1981, og var höfuðstóll þess 92.054 kr.

Eiginmaður stefndu, Halldór Gunnarsson, hafi einnig tekið lán hjá stefnanda á árunum 1970 til 1975 og aftur á árunum 1984 til 1986.

Lán stefndu og skuldabréf það, sem út var gefið 29. september 1981 og fyrri lán hennar voru sameinuð í, hafi byggst á þágildandi lögum um námslán og námsstyrki nr. 57/1976. Í 8. gr. þeirra laga sé ákvæði um endurgreiðslur og útreikning afborgana, sem vera skyldu tvenns konar, þ. e. föst afborgun skv. 1. mgr. 8. gr. og aukaafborgun, sbr. 2. mgr. 8. gr.

Í 3. mgr. 8. gr. sagði svo:

„Við útreikning aukaafborgana skal miðað við vergar tekjur hjóna samanlagðar. Séu hjón bæði lántakar, skulu þau greiða árlega hálfa endurgreiðslu skv. 1. mgr. af láni hvors um sig. Aukaafborgun skv. 2. mgr. skal að hálflu heimt til greiðslu lána hvors þeirra. Ákvæði þessarar málsgreinar eiga einn-

ig við um sambýlisfólk, sem skattlagt er skv. 1. málslíð 5. mgr. B-liðar 25. gr. laga nr. 68/1971, sbr. 9. gr. laga nr. 11/1975.“

Í samræmi við þessi fyrirmæli hinna ófrávíkjanlegu lagaákvæða hafi verið svofellt ákvæði í skuldabréfi því, sem stefnda gaf út 29. september 1981:

„Við útreikning aukaafborgana er miðað við vergar tekjur hjóna samanlagðar. Séu hjón bæði lánþegar, skulu þau greiða árlega helming fastrar afborgunar af láni hvors um sig. Aukaafborgun skiptist til helminga til afborgunar af láni hvors um sig. Ákvæði þessi eiga einnig við sambýlisfólk, sem skattlagt er samkvæmt. . . .“

Í skuldabréfinu hafi einnig verið ákvæði um heimild til gjaldfellingar þess, og sé það ákvæði svohljóðandi:

„Séu árlegar afborganir ekki inntar af hendi á réttum tíma, telst öll skuldin gjaldfallin og er innheimt á kostnað lántaka, . . .“

Stefnda telur sig frá fyrsta gjalddaga 1. júlí 1983 og fram til þessa dags hafa efnt að fullu skuldbindingar þær, sem hún hafi undirgengist samkvæmt skilmálum skuldabréfsins og samhljóða fyrirmælum í ófrávíkjanlegum lagaákvæðum, sem eru opinbers réttar eðlis. Hafi hún reyndar gengið lengra en svo, þar sem stefnandi án nokkurs fyrirvara eða skýringa krafði um hærri afborganir en lög leyfðu. Stefnda hafi ekki gætt að sér í fyrstu og greitt þær fjárhæðir, sem um var krafið, en gerði sér síðar ljóst, að aðferð stefnanda var ólögmat og hefur haft uppi skýran fyrirvara um rétt sinn síðan. Hafi hún greitt samkvæmt skýrum fyrirmælum laganna og ótvíræðu ákvæði skuldabréfsins og nýtt inneign sína hjá stefnanda til skuldajafnaðar við síðari afborganir.

Á yfirliti á dskj. nr. 16 komi fram, að stefnda hefur aldrei verið í vanskilum með skuldina samkvæmt skuldabréfinu og hafi greitt 53.885 kr. meira 30. mars 1994 en skylt var. Gangi sú inneign stefndu til greiðslu á næstu afborgunum. Beri því að sýkna hana af kröfum stefnanda, enda grundvallist þær kröfur á því, að heimilt hafi verið að gjaldfella skuldabréfið vegna vanskila á greiðslum.

Stefnda tekur fram, að krafa stefnanda um greiðslur miðist við, að vikið sé frá skýrum fyrirmælum laganna um helminginn á fastri afborgun og aukaafborgun, þegar hjón eru bæði lánþegar. Engin heimild sé fyrir stefnanda til að víkja með þessum hætti frá skýrum fyrirmælum í ófrávíkjanlegum lögum og frá ótvíræðum skilmálum skuldabréfsins. Kjarni þeirrar deilu, sem sé milli málsaðila, sé sá, hvort fara eigi eftir fyrirmælum 3. mgr. 8. gr. laga nr. 57/1976 og samhljóða ákvæðum skuldabréfsins, sem er grundvöllur réttarsambands aðila, eða hvort víkja eigi hinu tilgreinda lagaákvæði algerlega til hliðar og jafnframt samhljóða skilmálum skuldabréfsins.

Niðurstaða.

Í máli þessu er enginn ágreiningur um málsatvik. Ekki er heldur um tölu-
legan ágreining að ræða. Ágreiningur er hins vegar um, hvernig túlka beri
endurgreiðslureglur laga nr. 57/1976, einkum 3. mgr. 8. gr. laganna, og jafn-
framt er ágreiningur um túlkun á ákvæði í umstefndu skuldabréfi þar að
lútandi.

Upplýst er, að maki stefndu, Halldór Gunnarsson, tók lán hjá stefnanda
á árunum 1970 til 1975, óverðtryggt lán, og síðan aftur á árunum 1984 og
1986, en þá var um verðtryggt lán að ræða.

Stefnda heldur því fram, að þar sem maki sinn var lántakandi á þeim
tíma, sem sér bar að greiða afborganir þær, er mál þetta snýst um, hafi sér
einungis borið að greiða hálfa afborgun og hálfa aukaafborgun, og vísar
hún í því sambandi til 8. gr. laga nr. 57/1976 og ákvæðis í skuldabréfi, eins
og áður greinir. Þessu er mótmælt af hálfu stefnanda og því haldið fram, að
ákvæði 3. mgr. 8. gr. laga nr. 57/1976 verði ekki beitt um önnur lán en þau,
er veitt voru skv. þeim lögum.

Samkvæmt lögum um námslán og námsstyrki, er giltu fyrir gildistöku
laga nr. 57/1976, voru lánin ekki verðtryggð. Verðtrygging, sem á komst
með lögum þessum, fól í sér aukna greiðslubyrði lána. Í framsögu á Alþingi
um frumvarp að lögum þessum kemur fram, að með ákvæði 3. mgr. 8. gr.
laganna hafi verið gengið til móts við óskir námsmanna og að þessi breyt-
ing létti greiðslubyrði hjóna, sem bæði eru lántakendur hjá sjóðnum. Verð-
ur 8. gr. laganna því ekki slitin úr samhengi við 7. gr. laganna, svo að fyrir
liggur, að þessi undantekningarregla 3. mgr. 8. gr., er verður sem slík að
skýrast þröngt, gildir einvörðungu um lán, sem verðtryggð eru. Þá þykir
ákvæði þetta samkvæmt orðanna hljóðan ekki verða skýrt öðruvísi en svo,
að það taki til beggja hjóna, ekki aðeins til annars þeirra, svo að ákvæðið
eigi aðeins við, þar sem bæði hjónin njóta hagræðis af umræddu ákvæði.

Upplýst er, að þegar maki stefndu tók síðara lán sitt hjá stefnanda, giltu
um lánveitingar sjóðsins lög nr. 72/1982. Samkvæmt þeim lögum skyldu lán-
in vera verðtryggð, en ekki er þar að finna ákvæði sambærilegt 3. mgr. 8. gr.
laga nr. 57/1976 um helmingun á endurgreiðslu, séu hjón bæði lántakar.
Verður því ekki séð, að heimild til helmingunar á endurgreiðslu sé fyrir
hendi í öðrum tilvikum en þeim, þar sem bæði hjón eru lántakendur skv.
lögum nr. 56/1976.

Í skuldabréfi því, er stefnda undirritaði 29. september 1981, eru ákvæði
um verðtryggingu, endurgreiðslu o. fl., og eru ákvæði bréfsins í fullu sam-
ræmi við lög nr. 57/1976, er í gildi voru á þeim tíma. Þá er þar ákvæði þess
efnis, að séu bæði hjón lánþegar, skuli þau greiða árlega helming fastrar af-

borgunar af láni hvors um sig, og jafnframt, að aukaafborgun skiptist til helminga til afborgunar á láni hvors um sig. Verður ákvæði þetta ekki slitið úr samhengi við önnur ákvæði skuldabréfsins, svo að ljóst þykir, að heimild til helmingunar endurgreiðslu samkvæmt fram lögðu skuldabréfi eigi einungis við, hafi maki viðkomandi undirgengist sömu kjör og lýst er í skuldabréfi.

Samkvæmt þessari niðurstöðu stóð stefnda ekki að fullu við skuldbindingar sínar samkvæmt skuldabréfinu, og er fallist á, að stefnandi hafi haft heimild til þess að gjaldfella skuldabréfið, eins og gert var. Ber því að taka kröfur hans til greina að öllu leyti.

Eftir atvikum þykir rétt, að hvor aðila beri sinn kostnað af máli þessu.

Kristjana Jónsdóttir héraðsdómari kvað upp dóm þennan.

D ó m s o r ð:

Stefnda, Jarþrúður Þórhallsdóttir, greiði stefnanda, Lánasjóði íslenskra námsmanna, 1.035.888 kr. með [nánar tilgreindum vöxtum].

Málkostnaður fellur niður.
